

BOVÉ, Miquel; CAPILLA, Antoni

La premsa de sorra

Barcelona: Diputació de Barcelona; Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1995 (Vaixells de Vapor, 18).

Les primeres línies de *La Premsa de Sorra* aclareixen les pretensions i les limitacions de l'obra: «la premsa de sorra no és un llibre d'història, en el sentit estricte del terme, sinó la crònica d'uns anys [...]». Aquest llibre intenta perfilar, doncs, el dia a dia de l'elaboració de la premsa clandestina» (p. 7).

Aquest és el propòsit del llibre, que abasta el període 1939-1953. *La Premsa de Sorra* és, doncs, una crònica de l'evolució d'alguns dels principals moviments polítics de Catalunya en els primers anys del franquisme i del paper que va tenir la premsa clandestina en aquesta evolució.

Així, l'estil i les argumentacions són més pròpies d'un text periodístic (els dos autors són periodistes) que d'un llibre d'història tradicional: l'atenció dedicada a allò concret, el seguiment del que feien els protagonistes d'aquesta premsa, amb noms i cognoms, els carrers on treballaven, les dates concretes, etc., són alguns dels detalls que caracteritzen l'estil periodístic de *La Premsa de Sorra*. Aquesta obra no fa història, sinó que més aviat explica històries. Si l'objectiu de l'historiador és configurar el temps passat —crear un model—, l'objectiu del cronista és relatar els fets passats. George Kubler expressa clarament aquesta diferència: «El historiador compon un significado de una tradición, mientras que el anticuario sólo recrea o reproduce, en formas familiares, una oscura fracción del tiempo. A no ser que sea un analista o cronista, el historiador transmite un modelo que fue invisible a sus protagonistas cuando lo vivieron»¹.

Per bé que aquest tractament en certa mesura fa perdre la idea global del que va

passar amb la premsa clandestina en aquell període, com a contrapartida ofereix una visió detallada, i d'agradable lectura, del que representava arriscar-se a publicar aquest tipus de premsa i del que feien els protagonistes dels moviments obrers de Catalunya. No hi ha, i no crec que sigui l'objectiu del llibre, una anàlisi dels debats interns d'aquests moviments, ni del seu paper en la societat de la postguerra, però sí que s'hi poden trobar, «retratats», els protagonistes d'aquests debats, els seus enfrontaments, les seves anades i vingudes, etc. És a partir de tota aquesta informació, d'aquestes fotografies, que el lector pot anar-se dibuixant el paisatge de la premsa clandestina.

Respecte de la premsa clandestina, el llibre no pretén tampoc oferir una llista exhaustiva de totes les publicacions, ni dels seus continguts, sinó que s'atura més aviat a explicar com es feien aquestes publicacions i qui les feia, encara que també tracta de la importància que van tenir, sobretot per a la pròpia activitat diària dels partits i dels sindicats responsables de la seva publicació, amb una atenció especial a les més significatives.

Entrant més concretament en l'estructura del llibre, es podria dir que, de fet, està dividit en quatre cròniques (més un capítol introductori), dedicades, cada una, als quatre partits o sindicats que van tenir més presència en la primera clandestinitat: el POUM, el PSUC, la CNT i, a una certa distància, la UGT. Aquesta estructura provoca algunes repeticions, sobretot en la contextualització de cada una de les publicacions, i alguns problemes de dates —amb alguns salts endavant i

1. KUBLER, George (1988). *La configuración del tiempo*. Madrid, Nerea.

endarrere—; problemes, aquests últims, que de vegades també es reproduïen dins de cada capítol. Aquests capítols, petites cròniques, no se centren específicament en la premsa de cada organització, sinó que la situen dins l'esdevenir de l'organització. És a dir, la premsa clandestina apareix tractada com una activitat més per explicar què va passar amb uns partits que, acabada la guerra, van haver d'inventar-se de nou. Aquesta necessitat de redefinir-se queda palesa en els enfrontaments, recollits en el llibre i comuns a la majoria de les organitzacions, que hi va haver entre els militants de l'interior i els de l'exili: tots dos grups amb uns plantejaments sovint diferents del que havia de ser el paper i, sobretot, les estratègies que s'havien de prendre davant la nova situació. Precisament és en aquesta necessitat dels partits de mantenir-se i de reinventar-se on la premsa clandestina troba la seva utilitat més gran, com destaquen Bové i Capilla, en testimoniar la pervivència dels moviments obrers i en anar definint noves estratègies d'actuació. Referint-se a les primeres publicacions clandestines del PSUC publicades a França, però extrapolable a la resta, Bové i Capilla escriuen: «Estava confeccionada amb la voluntat de reorganitzar i autoafirmar els partits, i amb la remota intenció d'arribar a l'interior [...], buscant contactes que mantinguessin viva la flama de la resistència» (p. 20).

La Premsa de Sorra abasta precisament el període més interessant en aquest sentit, en una tria temporal gens gratuïta. Entre 1939 i 1953 les organitzacions obreres, malgrat la duríssima repressió, mantenen encara part de l'estructura i dels militants anteriors. A més, la situació internacional encara permet somniar en una intervenció antifranquista decidida per part dels aliats. Aquesta situació alenta l'oposició de les forces obreres i representa el millor moment per a la premsa clandestina que no tornarà a revifar fins als anys seixanta i setanta.

A partir dels anys cinquanta, amb la guerra freda, Franco consolida la seva posició al mateix temps que comencen a decaure els ànims de molts militants que feia catorze anys que lluitaven i que, en aquest ambient, no troben relleu. En consonància, la premsa clandestina comença també a decaure en aquesta època, quan la seva presència serà menys que testimonial, fins a la recuperació als anys seixanta amb la implicació de nous moviments d'oposició a més a més dels partits i els sindicats tradicionals (veïns, estudiants, certs sectors de l'Església, etc.). *La Premsa de Sorra* recull aquesta evolució dels moviments obrers. En els quatre capítols dedicats a cada organització es repeteix un esquema similar: reorganització en els primers anys quaranta, màxima activitat després de la Segona Guerra Mundial —amb una important participació dels exiliats— i declivi al final de la dècada o a començament dels anys cinquanta.

La Premsa de Sorra es mou, com apuntava abans, entre la crònica de la premsa clandestina i la crònica diària dels moviments obrers (i dels moviments dels líders obrers) en la clandestinitat. De fet, probablement hi ha més informació sobre aquest últim tema que pròpiament sobre les publicacions. És a dir, el llibre no intenta parlar de la premsa en si, com a text —cosa que requeriria una anàlisi molt més detallada del contingut—, sinó com a activitat de les diferents organitzacions. I més concretament com una activitat dins la vida del partit. Això fa que els autors dediquin força pàgines a parlar d'aspectes que no estan directament relacionats amb la premsa clandestina, fent l'atenció en temes diferents segons de quina organització parlin, i amb un tractament una mica desigual.

Així, per al cas del POUM, el tema central és el conflicte que van mantenir amb els comunistes des de la guerra civil i també els dos corrents principals que hi havia dins el partit —els partidaris d'un apropament a altres forces socialistes, dins

el Moviment Socialista de Catalunya, i els defensors de mantenir l'especificitat del POUM.

Per al PSUC, també té una presència important l'enfrontament entre el sector Comorera i el sector pro PCE, tot i que potser és en aquest capítol on es parla més directament de les publicacions —de *Treball* en aquest cas concret.

El procés de desmembrament fruit de la repressió i els intents de la dictadura de portar els líders principals cap al Sindicat Vertical, són temes centrals en les pàgines dedicades a la CNT, juntament, altre cop, amb els problemes entre la CNT a l'exili —amb Frederica Montseny, que representava el sector més ortodox— i la CNT de l'interior —més favorable a un apropament a altres forces—. Pel que fa a la UGT, en consonància amb la seva menor implantació, és també el sindicat al qual el llibre dedica menys atenció. En aquest tractament es troben a faltar, però, fils que enllacin les activitats dels diferents moviments en un cos comú, que relacionin el que estava passant en cada un d'aquests grups.

Pel que fa a la premsa clandestina en concret, hi ha alguns elements generals que resulten d'especial interès. L'un és el paper que va jugar la presó. Les presons van ser en molts casos el lloc on es va començar a estructurar la resistència i en alguns casos fins van arribar a convertir-se en seu de la redacció d'algunes publicacions. «La pedra angular de la clandestinitat va néixer a la presó Model, que pel final de la guerra civil estava plena de gent d'esquerres [...] Un dels manifestos mítics a les rengles del POUM és el fullet en català que sota el títol de l'*Espurna* va ser repartit per primer cop a la Model i confeït a partir de textos redactats pels presos» (p. 43-44).

La concentració de militants d'esquerra a la Model va donar lloc a situacions a primera vista paradoxals: «A la Model, a final de 1941, s'inicia la impressió de l'òrgan oficial d'expressió del PSUC, la

revista *Treball*. Els tres primers números estaven elaborats amb paper de fumar [...] els números 4 i 5 de *Treball*, de gairebé un centenar d'exemplars de tirada, ja van ser elaborats a la mateixa impremta de la Model» (p. 77).

Si bé paulatinament les publicacions «surten de la presó», on era realment arriscat de fer-les, és innegable la importància que van tenir, especialment en els primers anys, com a punt de trobada dels militants —les reunions polítiques, prohibides per als militants «en llibertat», eren inevitables a la presó—, i com a punt on es va iniciar l'apropament entre les diferents organitzacions obreres, si més no unides en l'adversitat de la repressió.

Sortint de la presó, *La Premsa de Sorra* fa un recorregut pels carrers de Barcelona —amb escasses excursions a comarques—, seguint la pista dels militants encarregats de la premsa clandestina. El llibre recupera de l'oblit les Minerva, les Boston, etc. i les mil precaucions que s'havien d'enginyar aquests militants per escriure, imprimir i repartir aquestes publicacions, tot això sense caure en mans de la policia. La repressió policial va ser sens dubte l'etern handicap dels militants clandestins. Generalment, tots els períodes d'inactivitat de les publicacions *de sorra* són conseqüència d'operacions policials que acaben amb detencions, molts cops massives —80 detencions al PSUC l'abril del 1947—, que escapcen la direcció dels moviments i de la premsa clandestina. La CNT va ser potser un dels moviments que va patir més durament aquesta repressió: «La repressió va ser el taló d'Aquil·les històric de la CNT, obligant a refer el treball de l'organització cada dos o tres mesos. Entre 1939 i 1947 van caure 14 comitès nacionals. I en només tres mesos, de desembre de 1946 a març de 1947, prop de 1.200 militants» (p. 130).

Bové i Capilla ofereixen una informació detallada i ben documentada dels moviments dels obrers en la clandestini-

tat, sovint treballant a partir de fonts periodístiques —escrites i audiovisuals— i de testimonis personals. El llibre és deutor també d'alguns estudis previs sobre la premsa clandestina i sobre els moviments obrers, mentre que una altra part important de la informació prové directament de les publicacions clandestines comentades, amb dades sobre la seva tirada, el seu format, els seus continguts, etc., repartides en la narració dels fets.

El llibre presenta també algunes dades, més difícils de trobar si no és a partir de testimonis directes, referides a l'estructura destinada a la publicació i a la difusió de premsa clandestina: des de com s'aconseguien els diners —entre les donacions més curioses al POUM hi ha les d'uns quàquers nord-americans—, i els equipaments sense despertar sospites —en algun cas les passaven, desmuntades, des de França—, fins i tot el sistema de repartiment —taxistes i maquinistes i fegoners de la Renfe repartien la *Sol*—, més algunes dades econòmiques —quant podia

costar una impremta; el preu, simbòlic, de les publicacions; etc. Finalment, el llibre inclou, en les darreres pàgines, un recull de fotografies d'algunes de les revistes clandestines i dels personatges més significatius que han anat apareixent al llarg del llibre.

Miquel Bové i Antoni Capilla s'endinsen en aquest llibre en el món de les organitzacions obreres i del que va ser el seu principal mitjà de cohesió interna i d'oposició a la dictadura: la premsa clandestina. Potser el mèrit principal del llibre és la seva contribució a afegir alguns elements nous a la crònica de l'oposició obrera al franquisme a partir dels testimonis directes de l'època (les persones i les publicacions), amb una narració que permet imaginar-se com era la vida clandestina. A l'altre costat de la balança es troba a faltar una interpretació que relacioni les activitats dels diferents moviments obrers, que reben un tractament poc homogeni.

Laura Bergés i Saura

RAMÍREZ, Txema

Gabinetes de comunicació. Funciones, disfunciones e incidencia

Barcelona: Bosch Casa Editorial, Col·lecció *Bosch Comunicació*, núm. 15, 1995.

El paper i la incidència dels gabinets de comunicació en la producció de notícies i en el sistema informatiu actual, sobretot en les societats desenvolupades, és una de les qüestions més controvertides i polèmiques que afecten la tasca de periodistes i d'investigadors de la comunicació. Aquests òrgans, coneguts de forma general com a gabinets de comunicació o de premsa, han proliferat espectacularment a Catalunya i Espanya durant les últimes dues dècades, tant en l'àmbit empresarial i privat com, fonamentalment, en el si de les institucions i administracions públiques.

Malgrat això, encara són relativament poques les aportacions, tant acadèmiques

com professionalistes, que tracten de posar ordre en la discussió i d'enriquir el debat sobre aquest fenomen. Una de les referències bibliogràfiques més recents sobre el tema és la de Txema Ramírez, periodista i professor d'Informació Periodística Especialitzada de la Universitat del País Basc, qui aborda la qüestió d'una forma suggeridora i amb l'objectiu bàsic de potenciar-ne un debat molt més ric. Aprofitant la seva experiència professional a «una banda i a l'altra», és a dir, com a periodista en mitjans convencionals i en gabinets de comunicació, Ramírez ha reflectit la relació d'amor-odi que acostumen a generar aquests òrgans, aquestes «fonts informatives privilegiades». Si se'm